

RIKARD

av Annika Hammer

Jag tog examen 2010, och efter drygt ett års vikariat inom kardiologi och urologi arbetar jag nu som AT-läkare på Södersjukhuset i Stockholm. Dessemellan hann jag med att ägna mig åt mitt andra yrke, musik, i några månader, vilket jag också gjort under ett uppehåll i utbildningen och i flera år innan jag började studera medicin. Att skriva har alltid roat mig, men i mitt vuxna liv har skrivandet helt fått stå i skuggan av musiken. Det har inte hunnits med, helt enkelt. Läser gör jag däremot hela tiden, det är livsviktigt för mig.

Den här texten handlar om att vara läkare och anhörig. Alla namn är ändrade.

Det ringer på mobilen. Jag står på en pall inne i badrummet, framför badrumsskåpet, med en trasa i ena handen och en bunke halvsmutsigt vatten i den andra. Ovanpå skåpet och på alla andra fria ytor i badrummet står det som brukar finnas inuti skåpet: smink, linsvätskor, deodorant, smyckesaskar, krämer och annat. I ett anfall av sällan uppbådad städlust har jag satt igång med att storstäda badrummet efter jobbet, och jag är så inne i det att jag tvekar lite innan jag kliver ner från pallen och går för att hämta telefonen. När jag kom hem från jobbet ringde jag en av mina vänner för att småprata lite, men hon svarade inte. Kanske är det hon som ringer tillbaka nu.

Det är det inte. Det är Martin, en av mina bröder. Jag snäpper upp den vikbara telefonen.

Var är du, frågar Martin, utan att säga hej först. Jag hör direkt att något är fel. Aldrig i hela mitt liv har jag hört tre ord som låter så fel. Ändå hör jag mig själv säga Jag är hemma, vadåå?

Det är Rikard, säger Martin. Han har blivit påkörd. Det är tydligen ganska illa. Rikard är min storebror och Martins lillebror. Martin kan inte berätta så mycket mer om vad som har hänt men säger att Rikard är på universitetssjukhuset där jag jobbar. Någon

har ringt Rikards fru från akuten och bett henne komma in omedelbart.

Tänk om det hade varit min jour, hör jag mig själv säga. Det är det första jag säger, det första som slår mig, att det är torsdagskväll och då bemannar kliniken där jag jobbar primärjournslinjen på kirurgakuten. Men ikväll är det inte jag som är där.

Vilken idiot jag är, hinner jag tänka. Vad är det för jävla kommentar?

Sen frågar jag om Rikard kommer att dö.

Jag vet inte, svarar Martin.

Jag cyklar så fort jag någonsin kan. Trasan, bunken, alla framrivna grejer har jag lämnat vind för våg. Jag cyklar tillbaka samma väg som jag for hem för några timmar sedan. När jag kommit fram ringer jag Martin och får veta att han, vår mamma och Rikards fru Lisa sitter i ett anhörigrum på intensivvårdsavdelningen. Rikard ska opereras. Kanske ligger han redan på operationsbordet.

Jag ringer på IVA:s dörr och blir hänvisad till anhörigrummet. Där sitter mamma, vit som ett lakan i ansiktet och alldeles tyst. Lisa och Martin byter några ord emellanåt. Jag får veta att pappa sitter på tåget från Stockholm och att Tobias, min äldste bror, också är på väg. Till slut är alla där. Ibland kommer en av IVA:s sköterskor och tittar till oss, men ingen kan säga något mer än att Rikard opereras. Någon har i alla fall fått reda på att han har blivit påkörd på cykel, längs E55:an i närheten av Strängnäs. Han var där i jobbet för att inventera terrängen. Ett vittne har sett en bil utan förvarning köra över på fel sida av vägen och köra på Rikard. Bilen ska ha kört i ungefär nittio kilometer i timmen. Vittnet, en elektriker som hade kört vilse och egentligen var på väg någon helt annanstans, har suttit hos Rikard hela tiden tills ambulansen kom. Rikard har inte varit vid medvetande.

Efter ett par timmar kommer en läkare i blå kläder in på rummet. Det är kirurgens husjour, den specialist som tar hand om kirurgiska operationer under natten och om det

händer något akut på kirurgavdelningarna. Hon berättar att läget är någorlunda under kontroll och att det är ortopederna som opererar Rikard just nu. Det är mycket som är av. Senare får jag reda på att det finns ett eller flera brott i samtliga extremiteter, att han har revbensfrakturer, brott på ena nyckelbenet och båda skulderbladen, ögonbottenfraktur, skallbasfraktur och den typ av bäckenfraktur som kallas för "open book". Men mirakulöst nog ingen större blödning i något av de inre organen.

Vi stannar kvar i anhörigrummet. Husjouren tittar in ganska ofta och rapporterar. Hon kan inte ge så mycket information men man förstår av henne att läget är allvarligt men stabilt. Vi försöker hålla modet uppe, pratar om dittan och dattan, fikar lite. Frampå småtimmarna, när vi känner oss ganska säkra på att Rikard inte kommer att förblöda när som helst, åker pappa hem. Operationen pågår fortfarande. Tobias åker hem till sin familj. Mamma, Martin, Lisa och jag sover på soffor i anhörigrummet. På morgonen är Lisa tvungen att lämna oss en stund för att hämta Jonatan, hennes och Rikards lille pojke. Medan hon är borta kommer en ortoped in i rummet. Han ser väldigt, väldigt trött ut. Operationen har pågått i sexton timmar. Ortopeden redogör mödosamt för allt han har åtgärdat och så gott han kan för allt annat som har hänt under natten. Tydligt så har Rikard för högt tryck inne i skallen. De har opererat in en tryckmätare och nu ligger han på IVA, fortfarande sövd.

Ortopeden är blek och lite svettig i pannan. Plötsligt börjar det rinna tårar ur ögonen på honom. Förlåt, säger han. Men jag är så trött.

Martin svimmar.

Han rasar ihop på golvet och krampar lite. Jag står alldeles handfallen. Den utmattade ortopederna ruskar lite i honom och han kommer snabbt till sans igen. Jag skäms. Varför gjorde jag ingenting? Jag är ju också läkare. Den här mannen har jobbat i ett dygn och är så trött att han gråter, ändå är det han som griper in.

En flera veckor lång vårdtid på IVA följer. Det känns som evighet då men efteråt ska jag komma att tänka på det som ett enda, väldigt långt dygn. Rikard är uppkopplad mot diverse övervakningsutrustning, som ofta piper och blinkar. Varje gång något börjar låta griper mamma tag i min arm och frågar Vad är det? Vad betyder det? Varför gör de ingenting? Detta pågår varje dag i flera veckor. Jag blir irriterad och försöker förklara att det spelar inte så stor roll om intracerebrala trycket är 17 eller 18, men det hjälper inte.

Jag förstår inte själv varför jag har så lite tålamod. Jag vet ju att de andra inte har någon aning om vad alla de här maskinerna är till för.

Efter de nätter jag har varit primärjour på akuten deltar jag i kirurgklinikens morgonmöte. IVA-jouren får alltid rapportera först. Rikard räknas som kirurgpatient. Ingen på kirurgkliniken vet att Rikard är min bror. Jag säger ingenting när IVA-läkarna drar igenom Rikards fall. Det känns som att de talar om någon annan. En patient vilken som helst.

Rikard är intuberad och man håller honom sövd, men efter ett tag börjar man försöka bedöma hans vakenhetsgrad. Det går till så att man vrider ner läkemedelstillförseln på förmiddagen, och på eftermiddagen kommer en neurolog förbi. Han eller hon lyser Rikard i ögonen, ropar på honom, skakar honom och ber honom krama åt med händerna. Sedan skriver neurologen "RLS 5" i ett protokoll och försvinner snabbt.

Vad betyder det? Vad betyder det? frågar mamma mig. Hon frågar också personalen på IVA men de kan inte svara. Vi har fått höra tidigare att på den skiktröntgen som gjorts av hjärnan har man sett några mindre "kontusioner" i hjärnan och hjärnstammen, och små blodspalter under hårda hjärnhinnan och spindelvävshinnan. De andra verkar inte fundera så mycket över det här med hjärnan. Eller jag tror inte att de gör det i alla fall. Jag börjar få onda aningar. Varför stiger Rikard inte i medvetandegrad? Det är något som inte stämmer. Tanken att det finns hjärnskador som inte syns på

skiktröntgen far genom min egen hjärna.

Så kommer en eftermiddag när jag ska gå på ett nattpass på kirurgakuten. Bakjouren och husjouren går igenom de kirurgpatienter som finns på IVA. De talar om Rikard.

Men vad gör den killen hos oss, frågar husjouren. Han ska ju vara på NIVA. Varför flyttas han inte dit?

De flyttar honom snart tror jag, säger bakjouren.

Varför det? hör jag mig själv säga. Varför ska han till NIVA? Det är min storebror. Berätta varför han ska till NIVA!

Husjouren och bakjouren tittar länge på mig.

Är det din bror, säger bakjouren till slut.

De berättar inte varför Rikard ska flyttas till neurointensivvårdsavdelningen.

Dagen efter flyttas Rikard. Ingen annan i familjen har fått veta något om den förestående flytten, och jag har inte hunnit säga något eftersom jag jobbat natt. Både mamma och Lisa blir bestörta och arga. Lisa har nu fått höra att Rikard kanske har allvarliga hjärnskador, men det är som att hon nästan är mer upprörd över att vi nu måste sitta i NIVA:s gemensamma anhörigrum och vänta när vi vill träffa Rikard. Det är i och för sig ganska påfrestande, ett akvarieliknande hörn med glasväggar där man får sitta längs väggarna och titta på andra ledsna människor, i stället för de stora sofforna och smårummen utanför IVA.

Lisa och mamma blir faktiskt så arga över att det här med hjärnan och NIVA bara kastats i ansiktet på dem att de inte vill ha något med läkare att göra på ett bra tag. Så när läkarna på NIVA säger att de vill ha ett samtal med anhöriga efter att Rikard genomgått en magnetkameraundersökning av hjärnan, blir det jag och Martin som får ta det. Lisa och mamma verkar inte förstå att det här är ett mycket viktigt samtal, att alla Rikards brutna ben är ingenting mot det här. Men jag bryr mig inte, jag vill veta och jag har börjat

märka att jag som lillasyster inte precis kommer främst i informationskedjan. Så jag vill vara med även om det känns väldigt tungt att stå där och vänta tillsammans med Martin på läkaren vi ska träffa.

Jag tänkte att vi skulle gå in här, säger neurologen och visar in mig och Martin i ett avskalat rum med ett bord och fyra stolar. På bordet står en ljusstake och på väggen hänger ett foto av ett grässtrå, uppförstorat.

Rikard har diffusa axonala skador i hjärnan och hjärnstammen. DAI kallas det. Det går inte att säga om han någonsin kommer att vakna, eller när. Eller hur han kommer att vara när han vaknar.

Martin och jag försöker få fram lite mer konkreta besked från neurologen, eller i alla fall en gissning. Vi förstår ju att han inte kan ge några klara besked men ber honom ändå säga något mer. Till slut säger neurologen att Vi hoppas och tror att han ska komma att bli mycket bättre MEN.

Vi hoppas och tror är det jag minns efteråt. Det som håller mig under armarna under många, långa månader. Medan Rikard extuberas, får en trakeostomi, får en slang i magen, får lunginflammation, flyttas till en intermediärvårdsavdelning, flyttas tillbaka till NIVA, förlorar jättemycket muskelmassa jättefort och fortfarande inte vaknar. Jag tror länge att det kommer att vara som i en film - att Rikard kommer, inte sätta sig upp kanske, men i alla fall vakna med besked.

Rikard är spastisk i ena kroppshalvan. Ibland drar han ihop halva ansiktet i en förskräcklig grimas. Han ser ut som ett monster. Mamma gör sina egna vakenhetstester. Hon håller Rikards vänstra hand och säger Krama min hand Rikard! som hon hört neurologerna göra. Rikard hörsammar henne inte men efter några minuter kan det hända att det kommer en spastisk sammandragning. Titta! ropar mamma då. Han kramade min hand.

Jag får uppbåda all min kraft för att inte säga något elakt. Jag ska inte ta ifrån

henne den lilla gnistan av hopp. Det verkar som att jag är den som tänker mest negativt och har minst hopp. Jag tror att det är för att jag är läkare. Men varför, egentligen?

En dag när jag som så ofta lämnat min avdelning för att hälsa på Rikard en kort stund, står jag och tittar på honom en lång stund innan jag ger mig tillkänna. Rikard verkar lugn. Pulsen är låg och likaså blodtrycket. Inga spasmer, förhoppningsvis ingen smärta. Jag går fram och lägger min hand på hans. Rikard, säger jag och tittar på monitorn. Och ser hur Rikards puls och blodtryck omedelbart gör ett jätteskutt uppåt. Det är verkligen anmärkningsvärt. Sjuksköterskan som sitter i en sorts bur i mitten av rummet kommer fram. Jag såg, säger hon.

Det hände precis när jag la min hand på hans och sa hans namn, säger jag. Det kan väl inte vara en slump?

Nej, säger sköterskan, men lägger snabbt till att Han kan ju förstås ha fått magknip eller nåt precis just då.

Mina föräldrar och Lisa är hos Rikard varje dag. Mamma på dagen, när Lisa och pappa jobbar. Lisa under tidig eftermiddag och pappa senare på kvällen. Efterhand börjar de som tillbringar mycket tid med Rikard märka att han betar sig olika under olika tider på dygnet. Han rör sig mest under förmiddagen och ibland verkar han faktiskt rycka till eller röra sig lite när man pratar med honom. På eftermiddagen, när läkarna går sin rond och står och mumlar med varandra en bit från Rikards säng, är Rikard helt borta. Mamma vill att personalen ska skriva in i journalen att Rikard på något sätt verkar vara närmare ytan. Men personalen har inte själva märkt det här och vill inte skriva något som enbart är anhörigas upplevelse. Mamma får ett raseriutbrott varpå en av sköterskorna lovar att skriva något.

Jag går in i Rikards journal och läser. Där står en kort harang om att anhöriga märkt si och så. Sist står det att Rikards mamma behöver träffa en kurator.

I slutet av november fyller Rikard år. Martin och Lisa dekorerar hans hörna av salen med girlander och ballonger. Alla är där på kvällen.

Jahadu Rikard, säger Martin. Det här var ju en riktigt ruttin födelsedag. Men nästa år.

I början av december noterar även personalen att Rikard börjar visa tecken på högre vakenhetsgrad. Förbättrad cirkadisk rytm, står det i journalen som jag läser åtminstone någon gång i veckan. Jag vet naturligtvis att man inte får det, men det är det enda sättet för mig att få reda på något vettigt över huvud taget. Så att jag inte behöver nöja mig med att höra Lisa eller mamma omständligt återberätta vad läkarna sagt, om de faktiskt lyckats träffa någon. Och bli arg över att de missat att ställa vad jag tycker är relevanta frågor. Det är omöjligt att få någon sammanhängande bild av Rikards tillstånd utifrån det Lisa och mamma berättar. Läkarna har förstås inte tid att träffa alla anhöriga, det vet ju jag. De verkar knappt ha tid att träffa någon enda, och har de det så kommer Lisa i första hand. Lisa har många goda sidor men hon är verkligen inte alls bra på att sammanfatta medicinsk information. Tänk att en sådan liten detalj skulle komma att bli så viktig. Som tur är kommer Martin och Lisa bra överens, och Martin är duktig på att sammanställa och vidarebefordra, trots att han inte är sjukvårdsutbildad. Det här håller mammas och Lisas relation ovanför isen ett tag, men efter jul håller det inte längre. Mamma är en känslig person som tänker igenom och analyserar allt som händer många, alldeles för många, varv. Lisa är tvärtom. Hon kan framstå som ganska burdus men menar sällan något illa. Det är nästan som om mamma har väntat på att få bli arg på Lisa. Nu är det något SMS som har skickats där mamma tycker att Lisa har en otrevlig ton och insinuerar att mamma är hos Rikard för ofta. Men mamma skäller inte ut Lisa, utan hon ringer till alla andra och beklagar sig, och börjar undvika Lisa.

När Rikard senare flyttats till en rehabiliteringsavdelning utanför sjukhuset uppmärksammas så småningom den här konflikten. Någon, vad det verkar

vårdavdelningens kurator, blir varse att mamma och Lisa inte fungerar ihop och kommer fram till att en bra lösning är att bara Lisa ska få direkt information av läkarna. Utan att Lisa egentligen bitt om det så meddelas alla andra att läkarsamtalen får gå via Lisa. Ett formidabelt helvete börjar där mamma ringer varje dag och rapporterar om sjukvårdens tillkortakommanden och Lisas allmänna jävlighet. Det finns ett korn av sanning i mycket hon säger. Men jag orkar bara inte med det. Och vart tog Rikard vägen? Någonstans vid den här tidpunkten tappar jag honom ur sikte.

Mamma och pappa är irriterade på sjukvården. Inte på personalen, det vill säga sjuksköterskor, undersköterskor, logoped och sjukgymnast, för läkarna träffar man ju nästan aldrig. Men på vårdens organisation. De är irriterade på bristen på information. De är arga över att de vårdplatser som tidigare funnits i landstinget för patienter av Rikards sort, specialplatser för unga patienter med traumatisk hjärnskada, har försvunnit. Den avdelningen har lagts ned eftersom landstinget och kommunerna inte kunde komma överens om finansieringen.

Ibland tycker jag att deras ilska är rimlig, ibland inte. Som när Rikard under sjukhusvistelsen får ett dropp som går in i foten i stället för i blodkärlet där det var tänkt, och får en infektion. Det är en VÅRDSKADA och den ska rapporteras hit och dit och mamma och pappa slutar aldrig prata om den. Självt tycker jag att det är ledsamt och att man ska se över varför det gick fel, men att sådant händer. Särskilt mamma uppskattar inte alls det här resonemanget. Hur kan jag säga så? Min egen bror. Tänk att han ska behöva belastas ytterligare.

Det känns nästan som att jag har del i att droppet hamnat fel. Jag tillhör fienden.

Jag jobbar och jobbar. Det är det enda jag står ut med att göra när jag inte är hos Rikard. Det går bra på jobbet. Det går också, lite oväntat, riktigt bra att gå de långa nattpassen på kirurgakuten. Det är till och med ganska roligt om än tungt emellanåt. Det känns som att

det går lätt att kliva in i rollen. Det känns som att jag har saker under kontroll. Jag är också glad över att de andra på den lilla kliniken känner till hur det är med Rikard. De frågar lagom mycket, och rätt saker. Nästan varje dag så går jag iväg en stund mitt på dagen och sitter hos Rikard. Alla vet var jag är och det är inget problem. Det händer att det kommer en remiss från NIVA/NIMA för att någon av specialisterna ska göra en bedömning av Rikard. De informerar mig alltid när de varit hos Rikard, om hur de tänker och vad som ska göras. Det verkar självklart för dem att göra det, och jag är så tacksam för det.

Rikards uppvaknande är ett mycket utdraget skeende. Han börjar öppna ena ögat några minuter varje dag. Han följer dem som står runt om honom med blicken. Efterhand börjar han röra sin högra hand och sitt högra ben. Knappt två månader efter att han börjat ge vakenhetstecken i från sig, och nästan fem månader efter olyckan, kan han lyftas över till en rullstol delar av dagen. Så småningom får han prova att äta. Det är svårt. Han sätter i halsen. All vätska måste blandas med pulver som gör den mer tjockflytande. Oftast får Rikard hjälp med att äta och dricka. Vänster hand är obrukbar, men höger hand fungerar någotsånär. Men det är svårt att få upp lagom stora bitar från tallriken. Dessutom kräver det all Rikards uppmärksamhet och han blir så trött av det att han nästan inte orkar äta. Han verkar över huvud taget oändligt trött och sover eller vilar större delen av dygnet.

Ibland ger vi Rikard penna och papper. Då ritar han stora, kladdiga krumelurer. Det skulle kunna vara bokstäver. Vi hoppas det, men de går inte att läsa. Men så en dag får jag ett SMS av Martin. En sköterska har suttit hos Rikard och pratat med honom om barnen. Lille Jonatan, och Lisas två äldre barn. Sköterskan har glömt vad Lisas dotter heter. Då har Rikard tagit en penna och skrivit rätt namn.

Sedan skriver Rikard mer och mer. I början skriver han ofta utanför papperet, eller alla bokstäver på samma ställe, men efterhand blir det bättre. Ibland, men inte alltid, går det att läsa vad han skriver. Tobias kommer med en mp3-spelare och vill att Rikard ska

lyssna på en låt som han har skrivit och gjort en demoinspelning av. Nu får du skriva vad du tycker, säger Tobias. Är den bra eller är den kass? Rikard skriver KASS med stora bokstäver över hela papperet. Alla blir mycket glada.

Ungefär samtidigt som Rikard flyttas ut från sjukhuset till rehabiliteringsavdelningen slutar jag mitt vikariat på sjukhuset. Jag berättar för de andra att jag tänker skriva upp allt som är intressant i journalen innan jag slutar, och tillbringar sedan flera timmar med att läsa igenom och spalta upp det som kan vara intressant. Om jag skulle behöva det i framtiden, när jag inte längre minns. Om jag skulle kunna hjälpa till med något. De andra nickar bifall.

Men fast jag läser hela journalen känner jag ändå inte att jag får något sammanhang. Jag kan ingenting om diffusa axonala skador, och att följa Rikards alla natriumvärden över tid lär mig inte så mycket mer.

Jag skulle förstås kunna lära mig mer. Det borde jag verkligen göra. Jag borde läsa min neurologibok både framlänges och baklänges, men det gör jag inte. Den står orörd i bokhyllan. Jag förmår bara inte ta ner den och sätta igång.

Det finns en mening med allt som sker, säger en av mina vänner, i all välmening förstås men jag tycker att det är otroligt dumt sagt. Vad är det för mening med att min bror inte kan gå, inte kan prata, inte längre kan ta hand om sin son? Men det är kanske vad hon själv skulle finna tröst i om det hände något hemskt, att det ändå fanns en mening?

Du kommer att ha nytta av de här erfarenheterna i ditt yrke, säger någon annan. Det vet jag inte just. Nyttan, hur då? Kommer jag bli snällare mot patienterna? Noggrannare? Ha lättare att lämna svåra besked? Jag vet faktiskt inte om jag har lust att ”dra nytta” av allt som hänt, i bästa självhjälpsstil som är brukligt nu för tiden. Jag vill ha min sorg och vanmakt i fred.

Man lär sig, säger en före detta kursare, som på omvägar har fått höra om vad som

hänt och som berättar för mig om när hennes pojkvän begick självmord för några år sedan. Man lär sig att man kan vara glad och ledsen på samma gång.

Du är så stark, säger en annan vän. Om det vore nån av mina bröder... jag vet inte vad jag skulle göra då.

Jag svarar inget särskilt, men tänker när vi skilts åt att jag borde sagt till honom att han skulle klara det precis lika bra som någon annan. Vi människor är bra på att anpassa oss. Vi vänjer oss, förlikar oss. Så har det alltid varit, för alla människor i alla tider. Så har jag nog aldrig uppfattat mig själv förut, som *en av alla människor i alla tider*. Men det känns trösterikt på något sätt.

Ett år efter olyckan har Rikard fått flytta hem igen. Han har assistans nästan hela dygnet. Jag flyttar till en annan stad och börjar min allmäntjänstgöring. Det är skönt att komma ifrån regionsjukhuset, även om jag saknar ”min” klinik. Jag förlorar överblicken över vad som händer med Rikard från dag till dag. Men det känns ändå som om det inte längre händer några större saker från en dag till en annan.

Så en dag piper telefonen. Ett SMS från Martin. Bara två ord:

”Rikard pratar!”

Inte långt därefter gör jag något som jag inte gjort på mycket länge. Över ett år har gått sedan jag sist slog Rikards mobilnummer. Jag håller andan medan signalerna går fram. Så hör jag att någon tar upp telefonen. Det rasslar och skrapar i bakgrunden. Förmodligen är det någon av assistenterna som håller telefonen mot Rikards öra.

Hej, säger jag. Det är jag.

He-hej, säger Rikard. He-he-hej A-hann-i-ka.

© *Annika Hammer* 2012